

Олена РУДЬ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Ольга ТУРКО,
кандидат філологічних наук, доцент

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)*

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Питання розвитку мовлення у дітей із особливими освітніми потребами в сучасних умовах функціонування початкової освіти вимагає особливої уваги, що пов'язано з пізнавальною сферою цієї категорії дітей та впливає на їхній загальний фізіологічний стан.

Вивченням діагностики та корекції затримки психічного розвитку дітей шкільного віку займалися такі науковці, як Т. Вісковатова, Т. Власова, К. Лебединська, В. Лубовський, М. Певзнер, У. Ульянкова та інші. Праці цих вчених доводять, як теоретично, так і практично, що увага до виховання та навчання дітей із затримкою психічного розвитку є ключовою для соціального оздоровлення суспільства. Відтак актуалізується питання пошуку засобів корекційної мовленнєвої роботи, зокрема дієвим є інтеграція системи ігрових завдань у загальну структуру освітнього процесу в школі з метою ефективного використання вільних часових проміжків у шкільному житті дитини.

Структура дидактичної гри включає певні елементи (рис. 1), що тісно взаємодіють та доповнюють одне одного:

Рис. 1. Структура дидактичної гри

1. Мета гри досягається у її перебігу. Це може бути, наприклад, освоєння певного навчального матеріалу, розвиток конкретних навичок або формування певних цінностей.
2. Завдання, які учасники гри повинні виконати для досягнення поставленої мети. Зазвичай, завдання формулюються зрозуміло та доступно для учасників.
3. Правила гри, які регулюють хід гри й визначають діапазон дозволених дій учасників. Ці правила допомагають забезпечити порядок, а також рівні умови для всіх гравців.
4. Алгоритм гри: опис того, як взаємодіють учасники між собою та сприймають правила гри. Це включає послідовність ходів, розподіл ролей, способи перемоги або завершення гри.
5. Ресурси та матеріали: опис необхідних для гри таких матеріалів, ресурсів або інструментів, як ігрові дошки, картки, кубики, фішки тощо.
6. Хід гри: послідовність подій, яка відбувається під час гри, включаючи ходи гравців, розвиток сюжету або вирішення завдань.
7. Обговорення та висновки: після завершення гри може відбутися обговорення результатів, висновки щодо навчального аспекту гри, а також можливість звернутися до вражень і думок учасників.

Ця структура допомагає забезпечити організоване та ефективно проведення гри з педагогічною метою.

Один із аспектів дидактичної гри, як наголошує В. Сердюк, передбачає встановлення правил, які формуються відповідно до цілей навчання та суті гри, що своєю чергою визначає характер та спосіб ігрових дій, які організують та направляють поведінку дітей, їхню взаємодію з педагогом та один з одним. Через правила діти навчаються адаптуватися до змінюваних умов, контролювати свої прагнення, проявляти емоційну та вольову стійкість. Це сприяє розвитку навичок управління своєю поведінкою та впливу на дії інших учасників гри [4].

Гра є ефективним засобом розвитку мовлення дітей, оскільки створює для них сприятливе середовище [7]. Використання правил у грі вимагає обережності з боку педагога, щоб не перевантажувати гру і застосовувати лише необхідне. Введення надмірної кількості правил, які діти виконують із примусу, може призвести до негативних наслідків. Занадто суворе дотримання правил, наголошує С. Стольникова, може зменшити інтерес до

гри і навіть зруйнувати її, іноді спонукаючи дітей до хитрих виторгів, щоб уникнути їх дотримання [6].

Т. Ілляшенко, В. Синьов, М. Матвєєва, О. Хохліна стверджують, що ключовий підхід у грі – допомога дітям із порушенням психічного розвитку у формуванні загальної здатності до навчання, тобто у сприянні їхньому оволодінню саме інтелектуальною діяльністю та її основними складовими. Будь-яке засвоєння структурного компонента інтелектуальної діяльності базується на тих психологічних механізмах, що і в процесі формування будь-якої розумової дії. Це включає організацію зовнішніх дій на спеціально організованій основі та їхнє поступове внутрішнє усвідомлення [1; 5].

Через систематичні практичні дії, проведені у мету розвитку, можна розвинути інтелектуальну активність, засновану на загальних уявленнях та логічних міркуваннях, які є ключовими в навчальній та шкільній діяльності. Вимоги до мовленнєвого відображення діяльності дітей поступово ускладнюються. Підвищення вимог до мовленнєвого відображення відбувається в двох напрямках. По-перше, це перехід від обов'язкового промовляння учнем того, що він повинен робити та яким чином, до самостійного виявлення та формулювання мовленнєвих правил, що стосуються способів діяльності. По-друге, це перехід від визначення та промовляння загальної мети до розроблення власного плану дій і висловлення засобів її виконання, а вже на цій основі – до планування діяльності з відповідним мовленнєвим вираженням. Другий напрям цієї роботи – поступовий перехід дітей від розгорненого мовленнєвого відображення майбутньої діяльності до розгорненого промовляння дій пошепки, а потім до внутрішнього мовленнєвого процесу [2; 3].

Загалом дидактичні ігри можуть мати значний вплив на розвиток усного мовлення учнів із затримкою психічного розвитку. Виокремлюємо такі переваги використання ігор:

- Стимулюють комунікацію, створюють сприятливу атмосферу для взаємодії між учнями та вчителем. Учасники гри можуть брати участь у діалозі, обговорювати правила гри, коментувати свої дії та дії інших.
- Розвивають лексичний запас, тобто сприяють вивченню нових слів і фраз у контекстних іграх.
- Удосконалюють навички спілкування, активного слухання, а також вміння висловлювати свої думки та ідеї.

- Сприяють соціальній взаємодії, створюють можливості для співпраці, співробітництва та взаємодії між учасниками.
- Підвищують мотивацію до вивчення мови. Гра може зробити процес вивчення мови більш цікавим, що позитивно впливає на мотивацію учнів.
- Розвивають когнітивні навички. Деякі ігри можуть вимагати стратегічного мислення, планування та розв'язання проблем, що сприяє розвитку когнітивних навичок.

Завдання з розвитку мовлення учнів спрямовані на розвиток таких здатностей школярів:

- мовних навичок та умінь, включаючи артикуляційні та інтонаційні аспекти;
- лексичних знань та умінь;
- граматичних навичок та умінь;
- діалогічного мовлення, включаючи навички спілкування та вміння вести діалоги;
- навичок монологічного мовлення, включаючи вміння виражати свої думки та ідеї відповідно до контексту.

Проведення освітнього процесу для учнів початкових класів із затримкою психічного розвитку за допомогою гри буде більш ефективним, якщо вчитель дотримуватиметься таких педагогічних умов:

- 1) Забезпечення співпраці між вчителем і учнями на всіх етапах гри: підготовчому, діяльній та завершальній.
- 2) Врахування психологічних особливостей та вікових можливостей учнів початкової школи, їхнього навчального досвіду, потреб й інтересів у створенні дидактичної гри.
- 3) Різноманітність видів дидактичної ігрової діяльності, що стимулює пізнавальний інтерес, сприяє засвоєнню життєво важливих навичок та формуванню загальнолюдських якостей.
- 4) Використання дидактичних ігор для стимулювання розвитку мотивації, покращення фізіологічних якостей та адаптації до шкільного середовища, а також для формування навичок спілкування та встановлення взаєморозуміння в дитячому колективі.
- 5) Зміст дидактичної гри повинен відображати цілі та завдання виховання учнів зі затримкою психічного розвитку.

Отже, діти молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами легко приймають правила гри, що допомагає подолати тривожність, активізує когнітивні процеси. Важливо виявити, чим саме зацікавлена кожна дитина, що приносить їй задоволення та радість, і саме це повинно визначити зміст дидактичної гри. Від бажання дитини, її зацікавленості, через її можливості, до вирішення її проблем – шлях, яким фахівці постійно повинні йти, організовуючи дидактичні ігри з цими дітьми. Учителю необхідно враховувати важливість підбору та підготовки необхідного дидактичного матеріалу для гри, який відповідає рівню їхнього розвитку; доцільне керівництво грою з боку педагога; наближення змісту гри до потреб, інтересів та можливостей вихованців; формування під час гри навичок самообслуговування, самоконтролю та інших важливих життєвих навичок для адаптації до умов соціуму.

Список використаних джерел:

1. Ілляшенко Т. Затримка психічного розвитку у дітей: причини виникнення та корекція. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. Київ : Контекст, 2000. С. 20–31.
2. Ілляшенко Т. Д., Рождественська М. В. Допоможіть дитині розвиватися. Київ : ІЗМН, 2008. 96 с.
3. Кулібаба А. О. Особливості використання дидактичних ігор в процесі розвитку мовлення дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку. *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Суми, 25 листопада 2020 р.). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 208–212.
4. Сердюк В. Дидактичні ігри з молодшими школярами. *Початкова школа*. 1998. № 8. С. 28–30.
5. Синьов В. М., Матвєєва М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталості дитини : підручник. Київ : Знання, 2008. С. 214–229.
6. Стольникова С. Дитяча гра під кутом зору психолога. *Початкова освіта*. 2003. № 38. С. 7.
7. Turko O., Olender T., Boyko M., Petryshyna O., Rozhko-Pavlyshyn T. Formation of Preschoolers' Communicative Competence in the Conditions of Inclusive Education. *Journal of Education Culture and Society*. 2022. No. 13 (1). P. 239–255.